L'aprenentatge cultural, identitats europees i compromís social

Eulàlia Collelldemont*

Isabel Vilafranca**

Recepció original: 23 de gener de 2018
Acceptació: 04 de setembre de 2018
Publicació: 14 de gener de 2019

La qüestió de l'aprenentatge cultural ha esdevingut un tema d'estudi tant des de la perspectiva històrica com pedagògica. En el debat sostingut aquests darrers anys, s'han plantejat com a eixos de discussió la pròpia definició de l'aprenentatge cultural, les arrels des de les quals aquest es promou, així com les materialitzacions didàctiques que s'han utilitzat i es segueixen usant. Des d'aquesta perspectiva, podem entendre que la universitat ha format part d'aquest entramat de dispositius pedagògics i de creació de coneixement que ha col·laborat en la construcció pràctica de l'aprenentatge cultural.

Des del grup de treball creat en ocasió del projecte Cultural Learning, Cultural Learning, Identity and the European Project[1] es varen dur a terme diferents aproximacions des de la pràctica d'una manera inductiva. Així, per exemple, la definició subjacent en el projecte *Espais Escrits* ens en dona indicacions. En ocasió del pensar l'aprenentatge cultural a través de la literatura musealitzada, Carme Torrents i Teresa Macià ens deien[2]:

> CT i TM: «Només mitjançant l'art podem sortir de nosaltres mateixos, saber allò que veu un altre, d'aquest univers que no és el mateix que el nostre, i els paisatges del qual haurien continuat sent per a nosaltres tant desconeguts com els que hi pot haver a la lluna» *Le temps retrouvé*, Marcel Proust.
>
> La literatura és un llegat comú que teixeix i articula el pensament dels pobles. El llegat dels nostres escriptors perviu en els seus lectors; però més enllà d'aquesta memòria cal preservar el patrimoni literari comú i transmetre'l a les noves generacions.
>
> Diverses entitats, preocupades per com gestionar el llegat i la memòria dels clàssics catalans, l'any 2005 van crear *Espais Escrits* amb la finalitat d'articular les seves activitats en l'àmbit de recerca, conservació i difusió d'aquest ric patrimoni tot compartint els èxits i els fracassos de la seva gestió.
>
> *Espais Escrits* és una associació sense ànim de lucre formada per entitats que s'ocupen de l'estudi i la difusió del patrimoni literari en l'àmbit lingüístic català. De tal manera que està format per centres de diversa tipologia (Cases-museu, centres d'estudi, biblioteques, universitats, ajuntaments i entitats cíviques) ubicats en tot el territori de parla catalana: Principat, Illes Balears, País Valencià, Catalunya Nord i la Franja.
>
> Cada un dels més de vuitanta associats representa un autor i compta amb l'assessorament dels màxims especialistes en cada un dels escriptors. Això fa que estiguin en contacte permanent amb les persones

(*) Professora del Departament de Pedagogia de la Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes de la Universitat de Vic-UCC. Membre del GREUV (Grup de Recerca Educativa de la Universitat de Vic). Adreça electrònica: eulalia@uvic.cat

(**) Professora del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona. Membre del GREPPS (Grup de Recerca en Pensament Pedagògic i Social). Adreça electrònica: ivilafranca@ub.edu

(1) Ref. N20/17CLIEP, 2015-2016

(2) L'article inclou textos de textos d'Iveta Kestere, Teresa Macià i Carme Torrents. Iveta Kestere és professora de la University of Latvia i va ser coordinadora del projecte «Cultural Learning, Cultural Learning, Identity and the European Project» (Ref. N20/17CLIEP, 2015-2016). Teresa Macià, responsable d'activitats del MUHBA Casa Verdaguer de la Literatura. Barcelona. Carme Torrents, directora de la Casa Museu Verdaguer. Folgueroles.

10.1344/TE2018.55.1
Creative Commons 3.0 Reconeixement no comercial

que investiguen dins l'àmbit literari i els artistes que creen en base a l'obra i/o la figura d'un autor concret.

En els darrers temps, i gràcies a la xarxa col·laborativa que representa *Espais Escrits*, aquests centres patrimonials han esdevingut motor d'aspectes recents de recerca i el patrimoni literari s'ha convertit en tema de debat i objecte també de tesis doctorals que aborden la gestió del llegat dels escriptors que estimulen a les universitats a endegar nous estudis, amb complicitats que permeten fer arribar les noves aportacions científiques a la ciutadania. És en aquest context que els estudis que es realitzen des de les universitats poden gaudir d'un fòrum que els apropa a la ciutadania. Precisament *Espais Escrit*s va participar en el Workshop sobre «Cultural Learning, Identity and the European Project», que va tenir lloc a Barcelona el novembre del 2015 amb el treball sobre «Influence of propaganda on cultural learning and public engagement» i, en el segon, celebrat a Riga el març del 2016, el tema de discussió va ser «What cant he publicly engaged university do for cultural learning?».

Els centres de patrimoni literari, com a equipaments museístics ja fa anys que es plantegen el tema de com fer arribar al gran públic l'obra dels seus autors, i com ajudar als educadors a crear futurs lectors. Com a centres molt propers a la comunitat on estan inscrits i als lectors del seu escriptor, prenen el pols de les necessitats i tradueixen en activitats de múltiple format: seminaris, col·loquis, exposicions, debats, visites comentades, itineraris, viatges literaris, lectures,... El treball en xarxa ha permès articular una agenda mensual que recull totes les activitats literàries i el catàleg que aplega més de cinquanta propostes totes destinades a crear nous lectors i oferir noves propostes als seguidors de l'autor.

Pel que fa a la docència, les cases museu ofereixen un ventall molt ampli d'eines, recursos i activitats al servei dels mestres i professors per tal d'acostar la literatura dels nostres clàssics i el fet literari als alumnes i d'aquesta manera formar bons lectors i futurs escriptors. La lectura ajuda els joves a construir la seva identitat personal, en la mesura que allò que llegeix se li fa present en la seva pròpia realitat. Al mateix temps la literatura juga un paper clau en la configuració de la identitat cultural d'una comunitat, i en especial en un país amb una realitat cultural com la catalana, no defensada des de les institucions de l'estat.

En una societat que es mou constantment i que viatja i sovint arriba a llocs remots sobre els quals no té relat, la literatura li pot aportar una mirada més profunda sobre aquell indret, perquè de fet és una mirada íntima de qui ha sabut copsar l'essència del lloc i traduir-la en paraules. *Espais Escrits* posa a l'abast del públic unes eines que ens permeten apropar-nos al territori, com ara el Mapa Literari català, des de la literatura.

La literatura no només té la capacitat d'apropar-nos a una gent i a un paisatge des del punt de vista estètic, sinó que com a llenguatge artístic que és, té la capacitat d'interpel·lar el lector, i convertir el gaudi d'una obra literària en una experiència artística transformadora. *Espais Escrits* treballa amb la divisa de fer que la lectura dels nostres clàssics esdevingui una experiència transformadora. (Converses amb Torrents i Macià, 2017)

Ens interessa aquí remarcar diferents aspectes que emergeixen del text i que són, al nostre entendre, extrapolables a altres pràctiques d'aprenentatge cultural[3]: el correspo-

(3) En el context del Seminari Cultural Learning, Identity and the European Project (University of Latvia, Riga, 17-18 Març, 2016), celebrat a Riga, es varen analitzar les pràctiques següents:
1. Exhibition in Ghent to honour the Two hundred years of university (1817-2017) developed by the students and academic staff of the University of Ghent (Angelo Van Gorp, University of Ghent, Belgium).
2. Celebration in town to honour Oxford Brookes University 150th Anniversary (Susannah Lisbeth Wright, Oxford Brookes University, UK).
3. Five projects inspired by University of Vic that were drawn towards improvement of the public welfare through creativity (e.g., art and research workshops) (Anna Gómez, Núria Padrós, Antoni Tort and Eulàlia Collelldemont, University of Vic, Spain/Catalonia).
4. Project about creative representation in interactive map of various Latvian geographical points where professors from different fields of the University of Latvia participated (Zanete Grende, Latvian Academy of Culture, Latvia).
5. Creative bilingual writing clubs for children organised by University of Bedfordshire in cooperation with different community groups (Maja Jankowska, University of Bedfordshire, UK).
6. Project War and Peace devoted to commemoration of the First World War where eight universities and various community groups participated disclosing family narratives and war memories through them (Ian Grosvenor, University of Birmingham, UK).
7. Interaction between National Library and University of Debrecen in the context of digital environment (Gyöngyvér Pataki, University of Debrecen, Hungary).

nent a l'obertura a noves comprensions i sensibilitats que implica tot aprenentatge cultural per a ser considerat aprenentatge cultural; l'arrelament amb l'altre a través de l'escolta, la lectura o el veure; la necessitat de crear dinàmiques socials amb institucions (museus, universitats, grups d'acció social), persones i agents educatius i socials; i el compromís que pot donar lloc a diferents sentits de pertinença i d'identitats i la connexió que té amb realitats polítiques i socials concretes.

Amb aquestes nocions de base, en els darrers anys s'han celebrat diferents seminaris en el marc del projecte «Pensament pedagògic i discursos educatius en la construcció europea cent anys després de la Gran Guerra. Entre el passat i el futur», i que tenien com a objectiu:

> Analitzar els canvis socials, polítics que han influït indubtablement al descobriment de les estructures que mediatitzen l'existència humana, i que alhora han contribuït al desenvolupament d'una tendència, més o menys generalitzada, cap a la història dels grans progressos socials, més que una història d'accions individuals.[4] (Memòria, 2015)

Tot plegat, ha permès desplegar una comprensió de l'evolució de l'aprenentatge cultural durant l'època contemporània que facilita veure «com l'aportació dels pensadors pedagògics i de l'educació han fet possible la integració multicultural d'Europa per tal de construir la identitat europea i possibilitar la convivència pacífica entre els estats. La hipòtesi principal és que sense l'esforç educatiu i l'aportació dels avenços i innovacions educatives no hagués estat possible la reconstrucció de la pau europea i la instauració de la Unió Europea. Europa, més que econòmica, política i social, és una via pedagògica» (Memòria, 2015). Una via pedagògica que, com es desplega al llarg del monogràfic conté dues dimensions entrellaçades, per bé que no sempre explicitades. Aquestes són les corresponents a la creació de discurs pedagògic i les materialitzacions que es donen en pràctiques educatives relacionades.

Unes materialitzacions que, com es va constatar en el seminari, celebrat a Riga, Cultural Learning, Identity and the European Project (University of Latvia, 17-18 març, 2016) impliquen diferents fonaments, reptes i problemàtiques que ens interessa avui analitzar. Les recollia la professora Iveta Kestere:

> I – I will begin with the first element – actors. As actors in case studies were revealed two large groups: (1) institutions (universities, museums, libraries and other heritage institutions, art galleries, theatres, research centres and foundations) and (2) groups of different individuals from community (children and seniors, students and professors, people with different backgrounds, family members, male and female, disabled people). All these groups interacting in the context of definite place – city that has its own infrastructure and policy. Apparently, all above-mentioned institutions and society groups are very varied, with different backgrounds and interests. So a logical question raises – how to reach and motivate these groups, involve them in cultural learning? How to make these groups partners of university and initiate their cooperation? How to understand motivation of these groups to learn (or not learn) the culture?
>
> II Speaking about activities of cultural learning, they combine one joint feature – creative process culminating with the performance in front of public. Performance can be an exhibition, festivities, bilingual book children are writing to other children, interactive map... Performance includes visual communication, joint experiences and time that is spent together. During the performance contribution of all actors is evaluated – was the result (performance) interesting, inspiring, cool, meaningful....? But studying cultural learning, important is another question – what is left after the performance?

(4) Memòria del projecte Pensament pedagògic i discursos educatius en la construcció europea cent anys després de la Gran Guerra. Entre el passat i el futur (Recercaixa, 2015ACUP 00073, direcció: Isabel Vilafranca, del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona) (2015).

> IV And here we get to the fourth point – knowledge. It is – how not only knowledge but also skills, attitudes, and behaviour change during the cultural learning process? Here Riga workshop disclosed the greatest variety – cultural learning actors gain knowledge about cultural heritage and city infrastructure, and their mutual synergy; ability to operate in multicultural environment; cooperate with different groups of society; practical skills in various art forms, visual literacy...
>
> V But – how do we know that changes in knowledge have truly happened? And here we reach the fifth point – evidence. Here I will refer to Eulàlia Collelldemont who asked do we always need to accurately measure the benefits? Indeed, can we measure the knowledge in culture as precisely as knowledge in some science subject? Participants of Riga workshop offer two types of evidence of cultural learning – specific product (scientific publications, art works, presence on web, visitors at the exhibitions etc.) and, referring to Ian Grosvenor, new landscape of research field – new networks, new concepts, new research questions. From my side, I can add that an important evidence for the cultural learning is the ability of actors to transfer and adapt knowledge acquired in cultural learning projects in new contexts – for example, in their working or study place or some new project.
>
> III As you see, I did not mention the third cultural learning element – audience. Because practically all participants of the Riga workshop came to one conclusion – during the cultural learning process you can't separate actors from the audience. Because at any time they can replace each other, id est., actors can become audience and vice versa. (Converses amb Kestere, 2016)

Doncs bé, a través dels articles que formen el monogràfic podem anar resseguint aquesta doble dimensió de l'aprenentatge cultural, tot aproximant-nos a les bases i formes de creació del pensament pedagògic i algunes de les possibles concrecions educatives amb els seus actors, activitats, coneixement i finançament que aquest pensament implica. Així mateix s'estudia aquesta dinàmica des de diferents formes d'evidències que permeten defugir de l'anàlisi de les pràctiques educatives des d'un pensament d'arrel econòmica, sense per això renunciar a valorar-ne la seva rellevància i contribució en la construcció d'identitats comunitàries.

Concretament, hem estructurat el monogràfic a partir dels blocs següents, que, tot i presentar-se de manera diacrònica, són encara vigents en les pràctiques actuals. En primer lloc, l'emergència d'un model pedagògic il·lustrat que vehicula guerra i educació, que es desplega amb els articles de Raquel Cercós, Ferran Sánchez Margalef i Conrad Vilanou «Guerra i pedagogia a la cultura de la vella Europa. Cent anys després de la Gran Guerra (1914-1918)» i en la proposta actualitzada de commemoracions que es desenvolupa en l'article d'Eulàlia Collelldemont, Ian Grosvenor i Nicola Gauld «De la commemoració a la transmemoració: visions a l'entorn del World War One Engagement Centre: Voices of War and Peace».

A continuació, segueix la síntesi proposada entre l'idealisme i el pragmatisme pedagògic que busca donar resposta al jo comunitari, analitzat a l'article confegit per Isabel Vilafranca i Antonieta Carreño «Els models de la modernitat pedagògica: de l'idealisme al pragmatisme» i el seu desplegament pràctic desenvolupat a l'article sobre la història de la pedagogia intuïtiva de Núria Padrós «L'experiència de l'escola en el temps de la pedagogia intuïtiva a Espanya».

En un tercer moment, s'aborda el retorn cultural a la paraula que escrivint-se esdevé viva, com es pot veure en els desafiaments provocats des de la literatura i arts d'Avantguarda, pensats en l'article de Daniel Izquierdo Clavero «Aproximaciones al brocal poético de la Vanguardia: América y Europa, dos estrellas mediadas por un lago» i concretats en la proposta actual del Museu dedicat a *Telva Pavasaris* que podem conèixer a través de l'article escrit per Žanete Grende i Uldis Egvlas «Museum of expeditionary cultural learning: case study of "Telpas pavasaris"».

Finalment, i en quart lloc, apareix el bloc sobre les derivacions actuals de les pedagogies universitàries que plantegen pensar l'aprenentatge cultural des de l'acció conjunta amb la societat, articulació que desenvolupa Jordi Planella a «La transmissió de les pedagogies radicals a la universitat» i concreta Anna Gómez en l'article «Territori i cultura en una experiència formativa amb migrants. Fer de la necessitat virtut».